

Gunnar Ekelöf:

Marcel Proust

En presentation av lördagens franska berättare.

Marcel Proust (1871—1922) hör, jämte ett fåtal andra, till romanens stora förnyare i våra dagar. Hans inflytande torde vara mycket stort även om det inte alltid är påvisbart, då hans huvudverk, det väldiga romanföretaget "A la Recherche du Temps Perdu" med sina omkring 4.000 sidor, sin egendomliga brist på handling i vanlig mening och sin förlöpande inre monolog inte kan sägas ha vunnit några efterföljare av samma storleksordning. Det kan förresten vara onödigt att här tala om inflytande och efterföljd. Den Proustska livssynen — och den egenartade romanteknik som framsprunget ur denna livssyn — har helt enkelt varit någonting som legat latent i tiden och även haft andra, samtidiga och fullt självständiga företrädare: det räcker med att nämna James Joyce.

Man har ibland pekat på den omständigheten att Proust liksom sin själstrände Bergson, nufflödets filosof, var halvjud och ur detta sökt dra några slutsatser som kunnat förklara hans verk. Det förklarar i själva verket ingenting och bör bara betraktas som ett enkelt faktum. Han föddes i en burgen familj med tillträde till den högsta och mest

förfinade franska societeten. Hans ungdom förflyt under ett elegant, vittert och snobbistiskt salongsliv i förnåma och ibland inte så litet depraverade kretsar, och det var kanske mera av snobberi som han redan nu gav ut en serie små pastischer och novelletter som först långt senare kom att betraktas som inledningen till ett verkligt författarskap. Men under tiden mognade tanken på det stora verket. År 1906 drog han sig, delvis på grund av ohälsa, undan från societetslivet och blev sedan mer och mer en eremit som bara levde för tanken att få det hela färdigt innan döden kom. "På jakt efter den förlorade tiden" är till stora delar skriven i sängen, mellan svåra astmaanfall, på lösa lappar, baksidan av kuvert etc. De sista åren levde han bara på natten eller i konstgjort ljus, bakom noggrant fördragna gardiner — kom han av någon händelse ut i solskenet blev han sjuk. På hans tid kallades det affektation eller möjligtvis degeneration och överförfining, vår tid kallar det allergi. Det första partiet av den stora romanen kom ut redan 1913, sedan avbröt kriget utgivningen och verket förelåg färdigt först fem år efter hans död.

Man kan läsa "A la Recherche du Temps Perdu" som en jättelik sedschildring från sekelslutets och sekelskiftets Paris, men gör man det kommer utan tvivel longörerna att förefalla både svårförklarliga och svårbegripliga för att inte säga rent och oförfalskat tråkiga. I verkligheten är det hela ett minutiöst självporträtt och som sådant framför allt en exemplifikation av en mycket medveten livsfilosofi, insupen redan i skoltiden under studiet av Leibniz' monadlära, man kan nästan säga medfödd, sedan alltmer utvecklad — gradvis avslöjad och insedd — genom kontakten med Bergson, de stora subjektivisterna och sist men inte minst med kärleken, svartsjukan och andra rent mänskliga upplevelser. "Vissa filosofer påstår", säger Proust, "att den yttre världen inte existerar och att det är inom oss själva som vi lever vårt liv. Hur det än må förhålla sig med den saken så är kärleken, även i sitt ödmjukaste uppvaknande, ett slående exempel på hur litet verkligheten betyder för oss". Proust är subjektivist ända därhän att han blir objektiv och skildrar objektivt. Jag citerar vad Émile Bouvier skriver om honom: "Proust relaterar varken Charius* äventyr eller sina egna men

Marcel Proust.

alla deras som existerar i hans medvetande. Han observerar inte utifrån som Balzac och ser sig inte heller hela tiden i en spegel som Chateaubriand eller Rousseau: han betraktar sig själv som en spegel, på vars yta de själstillstånd drar förbi som är hela sanningen om människan och ingenting annat än sanningen". Även hans porträtt av andra är alltså självporträtt, och inte bara det: det är ett slags utvärtes-invärtes intryck som fluktuerar och förändras allteftersom de olika hågkomsterna gör sig påmind, så att en människa kan te sig helt olika vid två olika omnämnanden i boken — därför att hon, eller minnet av henne, existerar endast i relation till berättarjaget, som inte är konstant, som inte är en deus ex machina utan en föränderlig mänsklig själv. Om alltså Proust ytligt sett kan förefalla anspråksfullt självupptagen och en snobb blir han vid närmare påseende varken pretentiös eller en förmyndare för sina äventyr och gestalter. Han söker sanningen, men inte den författares sanning som "vet hur det skall gå". Även om han vet hur det har gått med honom och hans kärlek till Gilberte är det just det ögonblick av liv då han ännu inte visste det som har värde för honom som verklighet. Det kan tilläggas att Proust, trots att livets eviga ombytthet var hans konstnärliga credo, gjorde anspråk på att ha komponerat denna jätteroman (av somliga kritiker betecknad som förvirrad och osammanhängande) enligt ett visserligen subtilt men logiskt och konsekvent schema.

Varje försök att inom en så trång ram ge läsaren ett begrepp om några av hemligheterna i denna stil-konst måste emellertid bli högst ofullständigt, och det är därför endast i sin ordning om jag avslutningsvis ber om överseende och hänvisar till dem som kunnat vara omständigare än jag.

* En av hans mera extravaganta adelsman-nasfigurer, f. ö. ritad efter samma modell som Huysmans' hjälte des Essintes i "Mot strömmen".

VECKANS DIKT

Solveig von Schoultz:

MULTNA LÖV

Tag detta: vartill, vems och varifrån,
vem är jag, vilket svar, av tusen svar,
är rätt och enkelt, vad entydigt mitt
och vad är återsken och vad är lån
och vad, om detta skäres bort, blir kvar
och kan det växa om det lämnas fritt?
Tag detta varom mörker länge stritt
med mörker.

Tag det. Låt det dö.

Och låt det glömma vad det engång var:
det som mig svårt i flera väsen klöv.
Och rädda, om jag ett att rädda hur
bak ord, uttjänta ord, bak trötta ord.
Det sjuka miltnar ner som sjuka löv.
Ack, låt det tystna.

Låt det snart bli jord.

Och ge mig sedan mörker och ett ljö.

Ur "Den bortvända glädjen".
Läst som Dagens dikt den 18 november.

Gunnar Ekelöf